

Томислав М. ПАВЛОВИЋ
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за англистику

tomislavmp@gmail.com

СИМБОЛ ЗВЕЗДЕ У ПЕСНИШТВУ Т. С. ЕЛИОТА

Рад се бави присуством астралне симболике у делу Томаса Стернза Елиота. На почетку рада дат је остврт на песников став према астрономији и наукама које су утемељиле однос модерног света и његове мисли према поменутом пољу. Потом следи анализа Елиотовог раног песништва у којем Елиот, попут осталих модерниста, заузима изразито критички, чак нихилистички став према модерној цивилизацији. Аналитички поступак се, потом, усмерава на касније периоде његовог стваралаштва у којем дата симболика није више била у служби представљања рушилачких сила модерног света. Указано је на начин на који је ауторова посвећеност религији унела драстичне промене у примени дате симболике, промене уз помоћ којих његове поетске бравуре добијају метафизички обол. Пажња је поклоњена и оним видовима дате симболике чија је емотивна снага ниског интензитета и која се, у односу на претходно поменуто, позиционира као њен антиклимактички *панган*.

Кључне речи: астросимболика, астрономија, планете, сазвежђа, ентропија, религија, човечанство, криза, Данте, космос

Елиотовом песничком синкретизму у великој мери доприноси и, већ потврђено, интересовање за науку у ширем смислу. Поменута склоност се непобитно одразила на богаћење поетског тематско-мотивационог комплекса, што на најбољи начин доказује да се славни песник није ограничио властитим хуманистичким, прецизније филозофским хабитусом. Запажен је и његов покушај популаризације поменутих природно-научних дисциплина у форми позива познатом астроному Артуру Едингтону (Arthur Eddington) да напише чланак за утицајни књижевни часопис *Криџерион* (*The Criterion*), чији је уредник тада био (Ебери 2012:140). Један од видова испољавања Елиотове страсти за науком је употреба такозваних „научних” метафора, значењски укореењених у овој области. О томе сведоче написи читавог низа критичара. Реч „катализатор”, један је од кључних термина које Елиот користи да би описао функцију песника у модерном стваралаштву у есеју „Традиција и индивидуални таленат”, док је алузија на математичара Лобачевског интегрални део Елиотовог есеја о песнику Бену Џонсону (Ben Jonson) (Исто).

Познато је, такође, да је Елиот један од првих модерниста који је прихватио појам релативитета у физици. Стивен Фостер (Stephen Forster), у студији о утицају Ајнштајнове научне мисли на Елиота, примећује да песник, још 1916. године, у часопису *Монисти* (*The Monist*) квалификује Лајбницову теорију простора и времена као релативистичку. (Исто) Склоност ка употреби терминологије природних наука исказао је, као што је познато, и један од каснијих модерниста, песник Вистан Хју Одн (Wystan Hugh Auden). Уз астронома Едингтона, Елиот је уважавао и математичара Алфреда Вајтхеда (Alfred Nort Whitehead) и, пријатеља, Бертранда Расела (Bertrand Russell). Заједнички рад ове двојице научника, штампан под насловом *Математички принципи* (*Principia mathematica*, 1910), који се дотицао и небеске механике, је, према Елиоту, дело од „неочењиве важности за културу”¹ (Кенеди 2018: 99). У познатој серији такозваних *Кларк предавања*

1 “of inestimable value to culture.” (Превод аутора)

(*Clark Lectures*, 1926), он инсистира на „дивљења достојном утицају” *Математичких принципа*, на „стил енглеске прозе и поезије”² (Исто).

Стиче се утисак, међутим, да су Елиотове јавне похвале, попут оне коју је упутио на рачун поменуте књиге, али и Вајтхедове *Науке и модерног света*, понекад биле чисто куртоазне. У приватној преписци он, рецимо, нагласак ставља на отклон филозофије према науци тврдећи да:

...филозоф треба да буде што боље упућен у науку, али филозофија научника је лоша колико и наука филозофа: чак се и Вајтхед колеба у томе ... Али кад кажем да филозоф треба да познаје науку што више ... Мислим, зато што, ако се не зна пуно о науци, онда не знате како бисте је ИЗБЕГЛИ... Да упростим, не верујем да ће проучавање науке некоме помоћи да пише бољу поезију.³ (101)

Ово, није и једини случај у којем Елиот изражава скептицизам према науци, скептицизам који је, како видимо, ишао раме уз раме са интересовањем за њена достигнућа. У низу сличних инвектива налазе се и оне које се односе на астрономију, нарочито на извесне публикације из те области као што је дело *Мистериозни универзум* (*The Mysterious Universe*, 1930) Џејмса Џинса (Sir James Jeans). Једини утисак који је књига произвела је, према Елиоту, био тај да се о огромним космичким просторима почело мислити као царству „безначајности.”⁴ (Исто) Елиотова публикација насловљена *Посли-ламбетовске мисли*. (*Thoughts after Lambeth*, 1931), садржи још убедљивије оповргавање научних резултата разних дисциплина, укључујући и астрономију, чији су представници, Вајтхед, Едингтон и Џинс, претходно били поменути. Достигнућа ових аутора, према песнику, не нуде ништа више од „стидљивих погледа у бајковиту земљу стварности”⁵ (Исто).

На сличну аргументацију, у којој ауторов афирмативан тон смењују опонентски интониране примедбе, наилазимо и у другим Елиотовим штивима, почев од есејистике, преко јавних предавања, све до интервјуа. Контрадикције у ставовима које смо били у стању да приметимо у цитираним судовима су нешто чему се не треба чудити обзиром да су се ауторова виђења науке мењала током година. Несумњива је свакако чињеница да се фасцинација космологијом, небеском механиком, макар била и нестална, преточила у трајну поетску инспирацију која је на јединствен начин актуелизовала астросимболику.

Кетрин Ебери указује на недостатак студија и аналитичких осврта на присуство астрономије и космологије односно астросимболике у Елиотовом песничком опусу (2012: 141). Разлог томе, можда, лежи у чињеници да је њихово присуство, имајући у виду целокупни песников опус, релативно ретко. Та ниска фреквентност, чак, на моменте, неупадљивост, међутим, ниуколико не умањује њихову богату метафоричност и поетску снагу која нуди могућност иновативних тумачења.

О томе свадочи песма „Свини међу славујима” (*“Sweeney Among the Nightingales”, 1918*), настала у раној фази Елиотове песничке каријере. Поменути песму је заправо део, обимом невеликог, *Свини циклуса* (*Sweeney Cycle*).⁶ Лик Свинија, по карактерним особинама, представља оте-

2 “an admirable influence . . . for the writing of English prose or verse” (Превод аутора)

3 “a philosopher should be as well informed about science as possible, but philosophy by scientists is as bad as science by philosophers: even Whitehead flounders . . . But when I say that a philosopher ought to know as much science as possible . . . I mean, because, unless you know a good deal about science, you don’t know enough to AVOID it . . . To come down to brass tacks, I don’t believe that the study of Science is going to help one to write better poetry.” (Превод аутора)

4 “the insignificance” (Превод аутора)

5 “peeps into the fairy-land of Reality” (Превод аутора)

6 Оно што је карактеристично за овај циклус је појављивање гротескне фигуре Свинија, представника људског рода. Елиот га по први пут уводи на своју песничку позорницу у песми „Недељна служба господина Елиота” (*“Mr. Eliot’s Sunday Morning Service”, 1918*), као супротност ревносим свештеницима, док се у песми „Свини међу

лотворење доминантног, не превише интелектуалог дела људске популације, склоног телесним уживањима. Први стих песме га квалификује као „мајмуновратог Свинија, који „шири колена””, а „у смеху спушта руке дуге”⁷ (Елиот 1998: 48). Иако обдарен физичком снагом, Свини је пре безазлен него насилан, и, као такав, предодређен је за жртву опасног окружења. На то упућује и епиграф песме који гласи „смртно сам рањен ударцем изнутра”.⁸

Свинија, као типичног иронијског јунака модерне књижевности, затичемо у неком опскурном свратишту, крчми, можда и борделу, у друштву сумњивих лица попут „особе у шпанском плашту” која би му „хтела ... у крило”, „ћутљивог типа у мока мрком”, „Рахеле пее Рабинович”, која „грожђе трга канцама убилачким” (Елиот 1998: 48). Добија се утисак да би могао бити нападнут и опљачкан, чак убијен, али се ништа слично не догађа. Осећање предстојеће трагедије присутно је и на крају песме чији задња строфа почиње речима:

„А сред кржаве појаху шуме
Уз крик Агамемнона краља.”
И течни измет падао је
Да обешчашћен покров каља. (49).

Груба натуралистичка, чак анималистичка, симболика, исцртава безнадежност Свинијеве *conditio humana*. Она је, међутим, на необичан начин појачана астросимболиком присутном на почетку друге као и на почетку треће строфе:

Кругови олујног месеца
Клизе Ла Плати на запад
Гавран и смрт у горњој струји,
А Свини чува рожна врата.
Орион тмуран и Пас у магли;
Стишано море се скупило; (48)

„Кругови олујног месеца” наговештавају животну олују коју Свини мора пребродити, док западни правац којим се крећу ка месту сунчевог заласка песми даје призивок кобног финализма. Присуство „гаврана и смрти” додатно појачава суморне тонове, док Свини „чува рожна врата.”⁹ Свинијева улога чувара је на неки начин двосмислена, односно може се сматрати позитивном, јер чува извориште истине, али и негативна, јер, чувајући га, он може спречити истину да допре до људи (Исто). Свинију ни звезде нису наклоњене будући да „тмурни Орион”, иначе сазвезђе, као и „Пас у магли”, који представља његову најсјајнију звезду Сиријус, такозвану Пасју звезду¹⁰,

славујима” (“Sweeney Among the Nightingales”, 1918) он иронијски противставља ахајском краљу Агамемнону. У песми под насловом „Усправљени Свини” (“Sweeney Erect” 1919), он је иронична противтежа славним личностима из историје, а његово присуство се примећује и у поеми *Пустиа земља* (*The Waste Land*, 1922), као симбол пожуде. У Елиотовој недовршеној драми *Свини борац* (*Sweeney Agonistes*, 1933), првобитно штампаној у фрагментима, 1926-1927 године, а интегрално 1932. године), јунак се појављује тек у другој сцени под насловом *Фрагмент агона* (*Fragment of an Agon*) у разговору са проститутком Дорис.. (Примедба аутора)

7 “Arenneck Sweeney” (Превод аутора)

8 Дати фрагмент потиче из Есхилове драме *Агамемнон*, а изговара га поменути, умирући ахајски краљ у тренутку када, по повратку из рата, пада као жртва „домаће завере” у којој учествују његова жена Клитемнестра и њен љубавник Орест (Марфи 2007: 390). (Примедба аутора)

9 Ова синтагма такође потиче из Есхилове драме *Агамемнон* и представља извориште које људима дарује истините снове, док њихов *џандан* „врата од слоноваче” заправо нуди лажне снове смртницима (Марфи 2007: 391). (Примедба аутора)

10 Сиријус је главна и најсјајнија звезда сазвезђа Велики Пас (Canis Major) ... То је сазвезђе Орион тачно изнад Сиријуса. Да, управо је то митраистичка симболика ... Орион са Сиријусом. Такозвана Пасја звезда, и то је Сиријус, је најсјајнија звезда ноћног неба. Древни народи су знали да се пред лето Сиријус на западном делу вечерњег неба

уносе зле слутње, односно наговештавају будућу катаклизму. Уколико се томе дода и повлачење „стишаног мора”, које симболизује узмак животне снаге, онда је слика предодређености комплетна.

У анализираној песми ентропијске силе, које дочарава Елиотова астропоетика, бивају усмерене на конкретног појединца. Нека истакнута дела доцнијег периода Елиотове каријере, попут *Шуљих људи* (*The Hollow Men*, 1925), иманентном астросимболичком разоткривају дејство разорних сила на ширем цивилизацијском плану. Интелектуално деградирани становници модерне цивилизације, које Елиот метафорично назива *шуљим људима*, онима чије су главе „испуњене сламом” (Елиот 1998: 79), лишени су способности спознаје сопствене онтолошке суштине. Они, судећи по свему, живе неку врсту живота у смрти, јер су „пресахли им гласови ... тихи и безначајни.” (Исто)

Једини дистинктни гласови у датом окружењу су, заправо, они:

... који им стижу
У запеваном ветру томе
Свечанији и из веће даљине,
Од звезде која плине. (80)

Звезда која интензивно сја свакако не би била прикладна да украси небески свод над земљом у којој царује пустош. Присуство алтернативног небеског светла назначено је, уз пуно патетике, антологијским напевом:

Ово је мртва земља
Ово је земља кактуса
Овде су ликови од камена
Осовљени, овде их сустиже
Понизна молба руке мртваца
Под трепетом звезде која плине. (Исто)

У сваком погледу мрачна атмосфера прожета је иронијским обртима који у поетску парадигму пропасти уносе нове тонове. То се односи на последњи стих у строфи, који у енглеском оригиналу гласи „under the twinkle of fading star” (Елиот 2011: 79) и представља варијацију на стих енглеске дечје песмице који гласи „Twinkle twinkle little star” („Трепти трепти мала звездо”). Звезда која гасне и губи се може узети као симбол укупних опадајућих моћи човечанства да постигне било шта позитивно, немоћи да се стекне сазнање о врховном добру па ни било какву, чак ни примитивну самоспознају чију тајну крију дечји стихови.

У наставку поеме наилазимо на занимљиво преплитање астралних (звезда) и других, њима следујућих симбола Елиотовог песничког инструментаријума. У питању су *очи*, чије значење, у Елиотовој симболичкој оптици, на занимљив начин превазилази оно дословно. У првој строфи четвртог дела поеме лирски субјекат констатује да:

Очи нису овде
Нема очију овде
У овој долини звезда на умору
У овој празној долини
Тој сломљеној вилици наших царстава изгубљених. (81)

губи и да се након краћег периода појављује на истоку пред излазак сунца. Дани између нестанка Сиријуса на западном вечерњем небу, до његове појаве на јутарњем источном небу, названи су „пасји дани” (canicular lat.). Видети више у: Видуша, Петко Николић, *Стећци, речи и симболи*, Kitchener 2017. стр. 146-148. (Примедба аутора).

Одсуство очију и звезде које нестају остављају модерне (шупље) људе у мраку. Они су из тог разлога:

Слепи, осим ако
 Очи се не јаве опет
 Као трајна звезда
 Многолисна ружа
 Сумрачног царства смрти
 Нада само
 За празне људе. (Исто)

Нада у спасење дакле постоји, уколико се појаве очи, које саме симболизују неку врсту духовног искупљења, сада у обличју „трајне звезде”, што, на жалост, остаје нереализована прилика коју „празни људи” нису у стању искористити. Фузија симбола очију и звезда, која се остварује у циљу артикулације разних животних шанси, није тако честа у Елиотовом песништву. Очи, као симбол, се, иначе, много чешће јављају од звезда, планета и других небеских тела. Симболика очију, као претежнија, заправо је резултат Елиотове рецепције Дантеовог песништва, односно *Божанствене комедије* (*La comedia divina*).¹¹

Поменути директна свест о присуству очију је ништа друго до рефлекс епизода из *Чистиљилишта* (*Purgatorio*), у којима Данте среће Беатриче, којој не сме погледати у очи као човек оптерећен греховима (Исто). Последњи цитирани фрагмент дочарава ситуацију која се донекле може поистоветити са неоствареном љубављу из Дантеовог поетског универзума. *Шујљи људи* долазе до горког сазнања да, након наде у појаву очију у обличју „трајне звезде”, властита страст остаје неиспуњена могућност, која опстаје једино као нејасна свест о њој. Сматрамо, међутим, да се Елиотов доминантни симболички комплекс очију свакако не би могао успешно реализовати у одсуству астросимбола чија појава варира од „звезде које плине”, све до „трајне звезде”.

Поема *Шујљи људи* представља врхунац оне фазе Елиотовог стваралаштва обележеног скептицизмом у погледу судбине човечанства, улоге човека у универзуму, чак и саме религиозности као такве. Преломна тачка Елиотовог духовног развоја је приклањање хришћанству на један нов начин, свакако некарактеристичан ако се има у виду песников однос према унитаризму – огранку протестантизма у којем је одгајан. Као британски држављанин, Елиот, 1927. године, постаје члан конгрегације лондонске цркве Светог Стефана (St Stephen's Church), и окреће се религији у мери која одлучујуће профилише даљи ток његовог стваралаштва.

Нова стремљења представљају апсолутни отклон од ранијег духовног нихилизма аутора. Астросимболика више не дочарава ентропијске силе које уништавају модерну цивилизацију. На Елиотовом суморном песничком хоризонту се по први пут појављује нада у спасење људског рода и нека врста вере у моћ човека да се реконституише као мислеће и, пре свега, верујуће биће. О томе сведочи песма под насловом „Марина” (“Marina”, 1930), која спада у групу такозваних *Аријелових њесама* (*Ariel Poems*, 1927- 1930), прожетих дубоким религиозним надањућем.

Као предложак за ово Елиотово краће поетско дело послужила је Шекспирова драма *Перикле* (*Pericles*, 1609). Епонимски јунак, тирски принц, трагичним случајем губи жену и уз њу, како је наведен да мисли, и кћер Марину, коју налази после дужег низа година. Елиот је, иначе, веома ценио ову унеколико занемарену Шекспирову драму, поготово му се допадао њен пети чин кад се Периклова кћи Марина појављује на палуби брода, што представља климактични тренутак дугог емотивног процеса који траје током претходних чинова (Коркоран 2010: 116). Перикле постепено постаје свестан да му је кћер ипак жива и нарастање наде, које подиже тензију

11 Четврти део поеме *Шујљи људи* директно асоцира на епизоду из дела *Рај* (*Paradiso*), *Божанствене комедије*, у којој Данте посматра Божји суд чија је хијерархија фигурисана у форми Руже (Скофилд 1997: 144). (Примедба аутора)

драмског комада, је на импресиван, изразито лирски начин представљено у трећој и четвртој строфи Елиотове песме:

Какво је то лице, мање јасно и јасније,
Куцај била у руци, снажан и снажнији –
Подарен или досуђен. Од звезда даље и од ока ближе¹²
Шапати и смејцкања у лишћу и забрзале стопе
Испод сна где се састају све воде... (Елиот 1998: 103)

Маринино лице, препознатљиво само на махове, се лагано указује означавајући почетак Перикловог духовног препорода. Централни део ове поетске слике јесте симболични дуализам – „од звезда даље и од ока ближе.“ Дати дуализам „Марину“ чини донекле блиском *Шуљим људима*, али, за разлику датог дела, „Марина“ је прожета јаком религиозношћу. Јунак схвата суровост односно пролазност материјалног света, у којем му је остављено да жали жену и кћер, док је духовни преображај, који се дешава као резултат поновног сједињења са кћери, искључива последица деловања Божије промисли која једина преошћује оно што је „од звезда даље и од ока ближе“.

Елиотов знаменити спев под насловом *Четири квартеџа* (*Four Quartets*) представља даљи искорак у правцу афирмације новостечених хришћанских идеала. У првом од *Квартеџа*, насловљеном *Берни Норџон* (*Burnt Norton*), наилазимо на део који гласи:

Трепти у крви струна певна
Под ожиљком на старој рани
Смирује ратовања древна.
Тај плес у артеријама
И кружни опток лимфног сока
У звездама су предочени
У стаблу узлазе до лета
Крећемо се над кретом стабла
У светлу предоченог листа
И чујемо са влажног тла
Веpra и ловачког пса
Где следе своје старе стазе
Ал'међ звездама измирени. (148–149)

Звезде, овога пута, не најављују катаклизму, чак ни неку врсту варљиве наде, већ се васпостављају у виду метафизичког хоризонта којим се трансцендира целокупна стварност, хоризонта у који утичу и мире се све супротности. Човекова позиција је у свему томе јасна, будући да је ритам његове егзистенције космички „предочен“, као што је предочено и резрешење сваког антагонизма, чак и оног непомирљивог који постоји између „Веpra“ и „ловачког пса.“ Мање упућеном читаоцу „вепар и ловачки пас“, на овај начин поменути, могу личити на два супротстављена сазвежђа, али то заправо није случај (Скофилд 207).

На помене сазвежђа, звезда и других небеских тела у апокалиптичном ковитлацу наилазимо у другом певању спева *Четири квартеџа*, познатим под насловом *Ист Коукер* (*East Coker*):

Гром кругом звезда тутњем кола
К'о да су победничка кола
За рат звездани постројена

12 Стих у оригиналу гласи „more distant than stars and nearer than the eye“ и у тексту је дата допуњена верзија будући да је у преводу елиотових песама реч „дистант“ вероватно омашком изостављена. (Примедба аутора)

Скорпион се са Сунцем бори
 Сунце и Месец док не зађу
 Комете плачу и Влашићи лете
 Гоне небеса и низине
 Сковитлане у вртлог што ће
 Довести свет до уништења
 Огњем, пре леда владавине. (Елиот 1998: 156)

Армагедон којег песник предвиђа заправо личи на катаклизмичке призоре поеме *Шуиљи људи* чији је симблизам, мора се истакнути, превасходно концентрисан на духовно урушавање. Цитирани фрагмент из *Исти Коукера* се више окренут ка природној катастрофи узрокованој космичким турбуленцијама, које, након свеопштег уништења („огњем”), изазивају ледено доба.

Астросимболика је, у истом певању, употребљена и у сврху представљања природне смене генерација. Мрачни ламент над мртвима започиње речима: „О, мрак, мрак, мрак. Сви они одлазе у мрак./ Празне просторе међузвездане, празнина у празнину” (157). Поменути „празни међузвездани простори” су заправо нека врста чистилишта на које човек мора бити спреман са уверењем да та фаза пута душе претходи спасењу. Ова помало застрашујућа религиозна симболика бива, смењена готово идиличним приказом оличеним у констатацији да „Има време за вече под звездама/ И време за вече уз лампу” (161).

Елиотови драмски текстови такође садрже астросимболе, мада су, као и у претходним поетским делима, релативно ретки. У првом драмском делу религиозног карактера, објављеном нешто раније од *Квартејта* под насловом *Сћена* (*The Rock*, 1934), лирски субјекат у емфатичном тону констатује стање вечне промене које диктира космос утичући на збивања на планети Земљи:

Орао лебди на врху Неба,
 А ловац са псима кружи својом стазом.
 О, вечна промено распореда звезда,
 О, вечна смено упоредних годишњих доба,
 О свете пролећа рађања и мрења!
 Стални круг идеја и дела,
 Стална открића и сталан експеримент. (123)

Набрајање променљивих, овоземаљских аспеката има за циљ да се скрене пажња на цикличност битисања целокупне природе. Звезде, као егзистенцијална датост, у смислу платонистичког идеала, овде су сагледане у свом динамичном аспект. Човек се, разумљиво, мора уклопити у образац који намећу „више силе”, између осталог и звезде, репрезентанти силе Божје. Дати драмски текст је у великој мери критички интониран према човечанству склоном да одбаци у звездама записани поредак који му, према песнику, једини гарантује опстанак:

О људи измрцварени од досаде, окренуше се од Бога
 Кршности свог ума и слави свог делања,
 Уметностима и изумима, смелим подухватима,
 И потпуно дискредитованим схемама.
 Људске велелепности;
 Они приморавају земљу и воду да их служе,
 Експлоатишу мора и буше планине,
 Деле звезде на просте и отмене,
 Измишљају савршене фрижидере ... (132)

Један од грехова човечанства, утонулог у материјалистичку испразност, јесте и склоност ка реченом „дељењу звезда на просте и отмене”. Помодне астролошке спекулације те врсте, разумљиво, не воде поимању закона по којима космос функционише – Божјих закона према Елиоту - као ни спознаји суштине и сврхе постојања. Порука, коју поменути активности еманирају, говори искључиво у прилог наступајућој духовној катаклизми човечанства која је стална тема и Елиотове ране поезије.

У Елиотовом драмском песништву наилазимо и на астросимболику потпуно другачијег тона у односу на ону коју садржи претходно цитирани одломак. Драма под насловом *Коктејл* (*The Cocktail Party*, 1948), сатиризује конвенционалну салонску комедију, иначе веома популарну у Енглеској у то време. Аутор истиче апсурдне елементе живота како би скренуо пажњу на проблем изолованости у савременом друштву, док се религиозни аспект може сагледати у митолошком обрасцу жртвовања главне јунакиње како би обични људи наставили да живе.¹³

Вишеслојност ове драме ниједним својим делом нема упоришта у астросимболици. Помињање звезда и небеских тела у драми има миран и свечан, такорећи наздравичарски карактер, јер се њихова наклоност призива како би се обезбедила будућа срећа:

Рајли: Нек огњиште саграде
Под заштитом звезда.
Алекс: Нека ставе столице на обе стране.
Јулија: Нека анђели бдију над овим кровом,
Месец нек им над постељом сја.¹⁴ (Елиот 2011: 405)

У остатку Елиотових песама постоји још пар примера релевантне симболике, међутим, уверење је да они, будући лишени адекватне значењске дубине, нису вредни одвојене анализе. Обим спроведеног истраживања указује да астросимболика свакако није најдоминантнији део песниковог поетског арсенала, али да начин на који је употребљена свакако оправдава даље аналитичке кораке у том смеру које ће несумњиво начинити нове генерације тумача. Дати осврт је обухватио рани период Елиотовог стваралаштва а потом и средњи период, који је најавио песников духовни преображај и предодредио радикалне измене у примени астросимболике. Познија песникова дела су, на шта је и указано, компонована у истом кључу. Лук Елиотовог песништва се протеже од приказа свеколике кризе епохе модерне, оличене у концепту *безбожног универзума*, до одлучне афирмације креативног Божјег принципа који представља једини излаз за оболело човечанство. Аутор је, како је и наглашено, успоставио специфичан однос са науком и њеним постулатима. Одбацивши пуки сцијентизам, он је сегменте научног фактицитета уткао у песничку мисао на начин надасве стимулативан. Песничку артикулацију деструкције, једног од доминантних аспеката модерне, смењује готово платонистички однос према звездама као симболима неке више суштине, симболима у којима се, најпосле, ипак могу назрети знаци пропадања и пролазности. Крећући се у том дијалектичком кругу, Елиот је, својим песничким минијатурама, на најбољи начин показао како астросимболи добијају статус аутохтоних песничких ентитета који својом унутрашњом снагом сједињују мисао и осећај.

13 Помнија анализа указала је да је Елиот утемељио свој комад на Софокловој трагедији *Алкестиа* (Марфи 2007: 104). (Примедба аутора)

14 “REILLY. Let them build the hearth
Under the protection of the stars.
ALEX. Let them place a chair each side of it.
JULIA. May the holy ones watch over the roof,
May the moon herself influence the bed.” (Превод аутора)

ИЗВОРИ

Елиот 1998: Т. С. Елиот, *Песме*, приредио Јован Христић, Београд: Српска Књижевна задруга.

Елиот 2011: *The Complete Poems and Plays of T. S. Eliot*. London, Faber and Faber.

ЛИТЕРАТУРА

Видуша 2017: P. S. Viduša, *Stećci, riječi i simboli*, Kitchener. https://www.academia.edu/108392281/Stecci_rijeci_i_simboli. 18. 7. 2024.

Ебери 2012: K. Ebury, "In this valley of dying stars": Eliot's Cosmology, *Journal of Modern Literature*, Vol. 35, No. 3 (Spring 2012), Indiana University Press, pp. 139-157, <https://www.jstor.org/stable/10.2979/jmodelite.35.3.139?read-now=1&seq=2>. 12. 6. 2024.

Кенеди 2018: S. Kennedy, *T. S. Eliot and the Dynamic Imagination*, Cambridge: Cambridge University Press.

Марфи 2007: R. E. Murphy, *Critical Companion to T. S. Eliot, T. S. Eliot A Literary Reference to His Life and Work*, New York: Facts on File, Inc.

Скофилд 1997: *T. S. Eliot, The Poems*, Cambridge: Cambridge University Press.

THE SYMBOLISM OF STARS IN THE POETRY OF T. S. ELIOT

Summary

The purpose of the paper is to analyze the presence of astro symbolism in the poetry of Thomas Stearns Eliot. At the beginning of the paper, Eliot's preference for scientific disciplines such as astronomy, whose postulates greatly influenced Eliot's tendency to use astro symbols, was mentioned. In this sense, there is also a review of other relevant natural-scientific disciplines that shaped the author's modernist revolutionary consciousness. The competent critics consider this segment of Eliot's writings not adequately studied, so this paper should be understood as a modest contribution to the given number of relevant articles. The first part of the paper is devoted to the analysis of the poem "Sweeney among the Nightingales" and the poem *Hollow People*, containing the most powerful mixture of astral symbols being occasionally combined with other symbolic complexes. The rest of the analysis is devoted to that part of Eliot's work in which his religious feeling dominates causing the different application of the aforementioned symbols. Now the stars, as symbols, announce the salvation of human race in terms of spiritual rebirth, as evidenced by the songs "Marina", fragments from the poem *Four Quartets*, as well as the plays *The Rocks* and *The Cocktail Party*. Understandably, despite the radical spiritual upheaval, the relevant symbolism in the second part of the analyzed poem is not one-sided but interwoven with powerful symbols indicating decline and fall as well as those that do not have similar metaphysical depth. Finally, it is emphasized that the given symbolism, although not very frequent, provides an opportunity for some new innovative interpretations especially because of Eliot's masterly handling of the given material.

Keywords: astro symbolism, astronomy, planets, constellations, entropy, religion, humanity, crisis, Dante, cosmos

Tomislav M. Pavlović